

Portretul lui Ion Georgescu-Gorjan de Constantin Brâncuși

La Muzeul Național de Artă al României accesul publicului este liber în prima miercuri a fiecărei luni. De câte ori am ocazia, vizitez la ultimul etaj al Galeriei Naționale sălile cuprinzând arta românească modernă, prezentată cronologic – un fel de călătorie în timp de la începuturile modernismului până în prezent.

Pe palier, mă opresc întotdeauna în fața lucrării *Fetiță în rugăciune*, de Ion Georgescu. În primele săli îmi atrag privirea câteva busturi admirabile sculptate de Ion Georgescu și Vladimir Hegel, profesorii lui Brâncuși la Belle Arte. Îmi amintesc că Bucureștiul se mândrește cu câteva lucrări monumentale realizate de aceștia: statuia lui Gheorghe Lazăr din fața Universității, alegoriile *Agricultura*, *Comerțul*, *Industria* și *Justiția* pe fațada Băncii Naționale, altorelieful de pe mormântul lui Mihai Eminescu, toate semnate de Ion Georgescu, precum și statuia lui C.A. Rosetti, Monumentul Eroilor Pompieri și monumentul lui Dinicu Golescu, avându-l ca autor pe Vladimir Hegel.

În drum spre sala închinată lui Brâncuși, zăbovesc în fața lucrărilor sculptorilor din familia Storck, opere caracterizate de un stil academic, neoclasic.

Sala „Brâncuși” are pereții zugrăviți într-un albastru rece. Pe acest fundal se desprinde chiar la intrare un bust de bărbat, realizat în gips, care nu se deosebește ca factură de cele semnate de sculptorii anteriori. Pe soclu se menționează că este vorba de *Portretul lui Ion Georgescu-Gorjan*. Data modelării, 1902, dovedește că lucrarea este cea mai veche din sală. Este o lucrare de tinerete a sculptorului, realizată în țară, și istoria ei o cunosc bine, fiind vorba de propriul meu bunic.

Brâncuși era proaspăt absolvent de belle-arte și își însușise perfect sfaturile îndrumătorilor săi. Cu un an în urmă terminase *Ecorșul*, lucrare unanim apreciată, iar alcătuirea trupului omenesc nu mai avea secrete pentru el.

În 1903 avea să realizeze *Bustul generalului doctor Carol Davila*, după o fotografie.

Portretul lui Ion l-a făcut însă după natură, dovedind o deosebită măiestrie în a obține perfectă asemănare cu modelul. Din relatările bunicului se știe că ședințele durau destul de mult și cereau o bună doză de răbdare. Sculptorul, „ghiduş și vesel” îl îndemna: „Nașule, stai cuminte să te

măsor!”, și-i lua cu compasul „măsurile frunții, arcadei sprâncenelor, nasului, proeminenței bărbiei, dimensiuni care se întipăreau apoi în argila modelată cu siguranța talentului și a meseriei bine învățate.”

Bustul din gips aflat la muzeu are pupilele marcate, spre deosebire de ochii orbi ai *Danaidei* sau ai *Cumințeniei Pământului*. Peste ani, Brâncuși însuși își

Ion Georgescu-Gorjan de C. Brâncuși

va aminti cât s-a bucurat când i-a „ghicit” privirea. Fotografii ale modelului din 1902 ni-l arată cu o căutătură dreaptă, senină. Sculptorul a reprodus fidel mustățile în furculiță și părul ușor vălurit. Din păcate, în prezent mustățile sunt ciobite.

Pontus Hulten remarca „strania prezență pe care Brâncuși a reușit să le-o imprime portretelor făcute de el, prezență care se datorește neîndoios angajării personale pe care o stabilește de obicei cu modelele sale.” Într-adevăr, portretul lui Ion Georgescu-Gorjan nu este al unui cunoscut oarecare. Este al unui prieten drag, de care sculptorul se simțea legat prin nenumărate fire.

Născut la 15 august 1869 în Godinești Gorjului, Ion – fiul lui Gheorghe și al Aniței Ciobanu – își pierduse tatăl și mama în ianuarie și, respectiv, iulie 1879. Rămas orfan, asemeni lui Brâncuși, va pleca și el de acasă în căutarea unei vieți mai bune. Ucenic, apoi calfă de cojocar, la Craiova, învață singur să scrie, să citească și să socotească. În 1883 ajunge băiat de prăvălie la un mare magazin de textile de pe strada Madona Dudu nr. 23 și în curând devine prim-vânzător. În 1890, la majorat,

își ia numele de Georgescu-Gorjan – fiul lui Gheorghe din Gorj. Prin 1893, la bodega-băcănie Zamfirescu de la nr. 19, de pe aceeași stradă se angajează ca băiat de prăvălie Constantin Brâncuși, care găsește în mai vârstnicul Ion un sfătuitor de nădejde. Un timp este găzduit în locuința lui Ion din strada C.A. Rosetti nr. 14, împărțind o cameră cu mezinul acestuia, adus de la țară și ținut la învățătură de fratele său. Deși nu făcuse nicio zi de școală, Ion prețuia cartea și-i îndemna atât pe fratele său cât și pe prietenul Costache să meargă pe acest drum. Ion a fost unul din cei care l-au îndrumat pe Brâncuși spre Școala de Arte și Meserii și tot el l-a ajutat în măsura posibilităților și în timpul studiilor la București.

Încrederea în „nașul”, cum îi spunea Costache lui Ion, reiese și din procura pe care i-o dă acestuia în 1902. În același an, găzduit în locuința lui Ion de pe strada Madona Dudu nr. 23 ca teterist fără încalzare, în timpul efectuării stagiului militar, Brâncuși își va exprima afecțiunea și recunoștința față de prietenul său, modelându-i și apoi dăruindu-i un frumos bust.

În 1904, Brâncuși pleacă la Paris. Ion face și el un drum la Freiburg, unde fratele său își termina studiile ca inginer. Este momentul să-și întemeieze și el un cămin și se căsătorește cu foarte tână Stanca Herța, din Râmnicu Vâlcea, descendenta unei familii din Săliște Sibiuului. Va avea trei fii: Ștefan (născut în 1905), Jenică (născut și mort în 1907) și George-Paraschiv (născut în 1909). Fiul cel mare, Ștefan, ajuns inginer, va fi autorul concepției tehnice a *Coloanei Infinite* de la Târgu-Jiu și-l va secunda pe artist în realizarea monumentului. În alegerea acestui colaborator, a cântărit greu prietenia pe care i-o purta Brâncuși tatălui, pe lângă încrederea în competența fiului.

Ion își va exprima la rândul său aprecierea față de fiul său, dăruindu-i prețiosul bust în 1935. Lucrarea, realizată în casa de pe strada Madona Dudu nr. 23, va sta la loc de cinste, mai întâi în locuința lui Ion din strada Sofia Caneciu nr. 6 din Craiova și apoi în cea a inginerului Ștefan Georgescu-Gorjan din Petroșeni, din strada Cloșca nr. 2. Întreaga lună august 1937 Brâncuși va locui la inginer, în perioada stabilirii dimensiunilor *Coloanei* și a finisării modelului unui modul. Artistul i-a acordat atunci inginerului permisiunea verbală de a turna două copii în bronz după originalul din ghips și l-a învățat chiar o metodă de patinare naturală a lucrărilor: plasarea lor într-o groapă cu gunoi de grajd, astupată cu un strat subțire de pământ, menținut umed prin aruncare de urină.

Inginerul nu a făcut uz de acest acord atunci. I-a scris lui Brâncuși în 1943 pentru confirmare, dar nu a primit niciun răspuns. Peste ani, când le-a cerut moștenitorilor lui Brâncuși permisiunea de a realiza copii în bronz, s-a izbit de un refuz categoric.

În 1938, Ștefan și-a întemeiat și el un cămin, căsătorindu-se cu Voichița Duma din Petroșeni. I-a dăruit lui Ion două nepoate: Sorana (născută în 1939) și Ruxandra (născută în 1940). În 1941 familia inginerului se mută la București, ducând acolo și bustul. Lucrarea a putut fi admirată pe strada Columb nr. 10 (1941–1945) și apoi pe strada Vasile Lascăr nr. 18 (1945–1968). Nepoata mai mare a lui Ion a socotit

Ion Georgescu-Gorjan, portret foto necesar să scrie numele sculptorului pe plinta bustului, căci artistul nu se semnase în 1902.

În perioada 1949–1953, inginerul a împărțit soarta multor intelectuali de elită, fiind deținut la Aiud și Poarta Albă. A avut durerea să nu poată fi de față la ultimele clipe ale tatălui său, trecut la cele veșnice la 12 septembrie 1951. Geniul lui Brâncuși a nemurit însă amintirea lui Ion Georgescu-Gorjan. În 1956, bustul a fost solicitat de Muzeul de Artă al RPR spre expunere. Nu a fost găsit reprezentativ de Marius Bunescu, directorul Galeriei Naționale, și a fost returnat posesorului său.

În mai 1967, Muzeul de Artă al RSR a achiziționat lucrarea și a inclus-o în retrospectiva organizată în 1970. În catalogul expoziției se menționează existența semnăturii artistului, neștiindu-se că nu-i aparținea... Bustul a fost păstrat apoi în depozitul Muzeului, scăpând de efectele dezastruoase ale cutremurului din 1977. Va mai figura doar într-o expoziție temporară în 1999.

În 2001, portretul lui Ion Georgescu-Gorjan a dobândit un loc de expunere permanentă în sala Brâncuși, odată cu redeschiderea Galeriei Naționale. Vizitându-mi periodic „bunicul”, am avut surpriza să constat că i se atribuiseră titlul de inginer, prin confuzie cu fiul său. Am semnalat eroarea și eticheta s-a corectat. Despre acest bust a scris pe larg inginerul Ștefan Georgescu-Gorjan în *Mărturie despre Brâncuși*, din *Studii și Cercetări de Istoria Artei* – seria artă plastică, nr. 1/1965, în *Memoria locurilor* din „Ramuri” – martie 1965, dar și în cartea sa *Amintiri despre Brâncuși*, apărută postum în 1988 la Editura Scrișul Românesc, Nepoata lui Ion Georgescu-Gorjan, semnatară acestor rânduri, a publicat un studiu despre *Povestea unui bust*, în „Caiete critice”, nr. 1–2, 1997, inclus și în volumul *Urcând „Coloana Infinite”* (Ed. Eminescu, 2001).

La simpozionul Brâncușiana 2002 din Târgu-Jiu, o serie de imagini din arhiva Gorjan au ilustrat personalitatea lui Ion Georgescu-Gorjan, modelul unui bust centenar, fiu al Gorjului și prieten al gorjeanului Brâncuși. Compararea fotografiei lui Ion din 1902 cu imaginea bustului dovedește fără putință de tăgadă marea măiestrie a artistului, încă din anii tinereții.

Cărți primite la redacție

- Marta Petreu, *Diavolul și ucenicul său: Nae Ionescu – Mihail Sebastian*, Colecția „Plural M”, Ed. Polirom, Iași, 2009.
- Vladimir Udrescu, *Scot cavaleria*, Ed. Brumar, Timișoara, 2009, 42 p.
- Mircea Angheliescu, *Mistificațiuni. Falsuri, farse, apocrife, pastişe, pseudonime și alte mistificații în literatură*, Ed. Compania, Colecția „AltFel”, București, 2008.
- Carmen Banța, *Sesnsurile unei identități/ Création d'une identité*, Ed. Aius, Craiova, 2009, 262 p.
- Ion V. Strătescu, *Anul Diavolului*, Casa Editorială Odeon, București, 2009, 326 p.
- Costinel Popescu, *Cer de septembrie*, Ed. MJM, Craiova, 2009.
- Carlo Emanuele Bugatti, *Vicenzo Bianchi...Canti dolorosi...*, Labirinto dei musei, Casa Editrice Labris, Italia, 62 p.
- Traianus, *Când s-au fost spus îngerii*, Ed. Epigraf SRL, Chișinău, 2009, 96 p.
- Ronald Gasparic, *Rămân pământ de soare*, Ed. Paralela 45, Pitești, 2007.
- Atila Bartis, *Plimbarea*. Traducere din limba maghiară de Marius Tabacu, Ed. Polirom, Iași, 2008.
- Ion Vianu, *Necredinciosul*, Ed. Cartea Românească, București, 2008.
- Dan Lungu, *Cum să uiți o femeie*, Ed. Polirom, Colecția Fiction-Ltd, Iași, 2009.
- Aurelian Zisu, *Sonetele rânite*, Ed. Aius, Craiova, 2009.

la 2 aprilie 2009

după un An scurt cu Anul din 2004